

Museu del Calçat i de la Indústria d'Inca: 11^è Premi Ibermuseos d'Educació 2020

Aina Ferrero Horrach¹ i Andreu Ripoll Planas²

1) Museu del Calçat i de la Indústria. Universitat de les Illes Balears.

2) Universitat de les Illes Balears.

doi: 10.3306/JELINCA.22.329

Paraules clau: educació, mediació cultural, museu participatiu, projecte col·laboratiu, museu centrat en el visitant, integració social.

Resum. *“Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració” és el títol del projecte amb el qual el Museu del Calçat i de la Indústria d'Inca ha guanyat el Premi Ibermuseos d'Educació 2020. Aquesta iniciativa ha consistit en la creació de grups de treball formats per un antic treballador/a de la indústria del calçat, una persona provinent de fora d'Inca i un jove de la comarca. A partir d'un objecte de feina elegit per l'antic treballador s'han generat converses en què els membres de cada equip han pogut compartir històries de vida i professionals que han propiciat un diàleg intergeneracional i intercultural molt enriquidor per a totes les parts.*

Keywords: education, cultural mediation, participatory museum, collaborative project, visitor-oriented museum, social integration.

Abstract. *One Item, Three Visions: Virtual Museum of Integration is the name of the project for which the Museum of Footwear and Industry in Inca has won the 2020 Ibermuseos Prize for Education. The aim of the initiative was to create work groups of three people: a former shoe worker, a young person from the region and a non-Inca resident. Inspired by a work item chosen by the oldest member in the group, the meetings gave way to an intergenerational and intercultural dialogue that was incredibly enriching and rewarding for all participants.*

1. INTRODUCCIÓ

Un dels actuals objectius essencials del Museu del Calçat i de la Indústria és el de treballar per aconseguir un museu més accessible a tots els nivells i que, per tant, públics diversos i heterogenis no sols el visitin, sinó que, a més, se sentin com una part fonamental de la mateixa institució.

Per aquest motiu, quan al Museu li arribaren les bases de participació en el Premi Ibermuseos d'Educació, l'equip considerà que era una bona oportunitat per presentar-hi una candidatura.

2. LES BASES DEL CONCURS

A les bases de la web del programa d'Ibermuseos, s'explicava que la convocatòria es destinava a "museus comunitaris i iniciatives de base comunitària, dels 22 països iberoamericans, que hagin hagut de suspendre o liminar les seves activitats a causa de les restriccions imposades per la pandèmia del COVID-19".¹ A més, s'especificava que l'objectiu del Premi era "enfortir la funció social dels museus a través del foment a la realització de programes i projectes educatius virtuals que prestassin especial atenció a la posada en valor del patrimoni mitjançant l'educació, principalment aquelles iniciatives que contribueixin a una societat més equitativa, democràtica i inclusiva".

Amb aquestes premisses, el Museu del Calçat i de la Indústria presentà el projecte "Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració", amb l'objectiu que la concessió del Premi ajudàs en termes econòmics i de difusió a la realització d'aquest; que servís per involucrar diversos col·lectius de la comunitat en la programació del Museu; per reconèixer el treball d'antics sabaters i sabateres; per documentar la memòria oral vinculada als sabers tradicionals de la fabricació del calçat; i per promoure la integració i l'harmonia cívica.

A finals del 2020 es va notificar al Museu del Calçat que havia estat premiat en l'11è Premi Ibermuseos d'Educació, i tot d'una l'equip es va posar en marxa per dur endavant el projecte.

3. EL PROJECTE

La iniciativa va consistir en la creació de grups de treball formats per tres persones: un antic treballador/a de la indústria del calçat, una persona provinent de fora d'Inca i un jove de la comarca. Per a la recerca de participants, es comptà amb la col·laboració de les associacions de gent gran de la comarca, de les associacions d'immigrants i dels joves vinculats a l'activitat del Museu o que eren familiars d'altres participants, així com amb col·laboradors habituals.

Primer es dugueren a terme sessions grupals presencials i telemàtiques dividides segons els diferents perfils dels participants, que serviren per donar-se a conèixer entre ells, resoldre dubtes sobre la realització del projecte i parlar sobre les seves expectatives i motivacions a l'hora prendre-hi part (figura 1). Així mateix, es programà una sessió conjunta de tots ells perquè es poguessin conèixer i establir afinitats naturals i propostes de formació de grups (figura 2).

¹ Premio Ibermuseos de Educación. <http://www.ibermuseos.org/su-museo-puede-ganar-el-11-premio-ibermuseos-de-educacion/> [Consulta dia 9 de desembre de 2021].

D'entre tots els participants presentats, es pogueren fer vuit grups composts per un/a jove, un/a immigrant i un antic treballador/a del calçat, amb els quals es dugueren a terme les sessions "Tres visions" (figura 3).

A partir d'un objecte de feina elegit per l'antic treballador es generaren converses en què els membres de cada equip compartiren històries de vida i professionals, que propiciaren un diàleg intergeneracional i intercultural molt enriquidor per a totes les parts. Degut a la pandèmia, gran part del projecte es desenvolupà de manera telemàtica, per la qual cosa els joves tengueren un paper protagonista a l'hora d'ensenyar l'ús de les noves tecnologies als membres més grans dels seus grups.

Una vegada finalitzades les converses, enregistrades a partir del programa de videoconferència Zoom, es realitzà una exposició temporal al Museu, on es mostraren els objectes sobre els quals havien versat les converses, al costat del vídeo del grup que havia parlat sobre l'objecte en concret (figura 4). Aquest intercanvi de coneixements i experiències va desembocar en un acostament molt profitós i humà entre els diferents col·lectius de la comunitat, a més d'haver aconseguit que grups que mai havien visitat el Museu participassin d'ell per primera vegada.

Figura 1. Primera reunió amb els inquers no nascuts a Inca.

Figura 2. Majors, persones de fora i joves a la reunió grupal, aprenent a utilitzar el programa Zoom per a les videoconferències de les sessions "Tres visions".

Figura 3. Francisca, una de les participants, explicant els objectes elegits per ella, en una de les sessions "Tres visions" dutes a terme mitjançant el programa Zoom de videoconferències.

Figura 4. Rachida, una de les participants, davant dels objectes que varen generar la conversa del seu grup i davant de la tauleta tàctil en la qual es reproduïx aquesta conversa, en l'exposició temporal duita a terme en el Museu del Calçat inaugurada el 20 de maig de 2021.

4. LA MEMÒRIA ORAL DOCUMENTADA: LES CONVERSES DELS DIFERENTS GRUPS DE TREBALL

Les converses a tres bandes (el jove, l'immigrant i la persona major) es van dur a terme de manera telemàtica a través del programa Zoom, cosa que en va facilitar l'enregistrament. Tot i que les converses íntegres així com els objectes que van inspirar aquests diàlegs són accessibles des de la pàgina web del Museu,² a continuació es fa un resum de la riquesa d'aquestes converses.

Grup Àngel-Heliana-Ariann

Objecte elegit per Àngel: parell de sabates dissenyat per Àngel

Àngel és modelista. El seu relat acosta el seu grup a una de les parts més importants i sovint més desconegudes del món del calçat: el modelatge. La sabata neix a través de la idea del dissenyador, el qual la imagina i la pensa. D'ell depèn la viabilitat de la sabata, la forma i la comoditat. Ariann li fa preguntes des de la candidesa pròpia de la infantesa i Heliana, del Brasil, s'interessa pel disseny de les sabates de tacó i la utilització de pells exòtiques. Així doncs, arran de la conversa sorgida entre els tres, es pot comprendre millor el moment inicial de creació de la sabata.

² <https://museu.incaciutat.com/premio-ibermuseos/>.

Grup Carmen-Rachida-Xavi

Objecte elegit per Carmen: planxa artesanal i pales de pell

Carmen va arribar a l'illa amb 15 anys, i des del primer moment es dedicà al sector del calçat. Condicionada pel fet de ser dona, es va veure obligada a treballar durant deu anys des de casa mentre criava els seus dos fills. Quan tornà a la fàbrica, ho feu a Yanko, on treballà d'aparadora i s'acabà jubilat. Juntament amb les preguntes de Xavi, un jove inquer, i de Rachida, nascuda al Marroc, la conversa es desenvolupa de manera desenfadada, protagonitzada per les anècdotes que Carmen recorda amb humor. Mentre Xavi, tot i la seva joventut, coneix bé la indústria de la sabata degut que els seus pares s'hi varen dedicar, Rachida explica que quan era jove es va dedicar a fer babutxes artístiques. En aquesta conversa, doncs, podem veure l'auge i el declivi del sector, i la lluita de la dona treballadora a Inca.

Grup Mercedes-Amadou-Rayan

Objecte elegit per Mercedes: conjunt d'eines per a la fabricació manual del calçat

La història de Mercedes és la de tantes persones vengudes de fora de Mallorca per treballar a l'illa en el sector del calçat. El fet de ser dona i de patir discriminacions a l'entorn, la motivaren a ser una de les primeres dones sindicalistes d'Inca després del franquisme. Així doncs, les seves vivències són un recull de les lluites obreres, de l'acció sindical i de la defensa dels drets de les dones. Tot això es reflectirà molt bé gràcies a les preguntes que Rayan, jove inquer, i Amadou, nascut al Senegal, li fan entorn de la seguretat, la higiene laboral, el declivi de la indústria i els sons de les sirenes de les fàbriques. La conversa els conduirà també al Senegal, i així Amadou, a partir de les seves vivències, contarà com es fabriquen allà les sabates.

Grup Rafel-Paula-Carla

Objecte elegit per Rafel: talls de pell cosits i banqueta amb pells sense tallar

La història de Rafel és purament la vida lligada al calçat: un home que ha treballat tota la seva vida fent de tallador. Coneix cada plec, cada repunt, cada racó de la sabata. Gràcies a persones com ell és possible entendre la relació quasi mística que sorgeix entre el sabater i el seu producte. No és només fabricar la sabata amb les pròpies mans: és entendre-la, i això és el que millor sap fer Rafel. En la conversa que s'estableix entre ell, Carla i Paula, d'Equador, podem entendre el llarg procés pel qual passa una sabata des que s'idea fins que s'empaqueta.

Grup Ricardo-Yulai-Aina

Objecte elegit per Ricardo: conjunt de fullets, catàlegs i manuals d'ús de maquinària

Quan es pensa en la indústria del calçat es tendeix a fer-ho en la fàbrica, en

les màquines i en les persones que realitzen el dit producte. Tot i així, essent una indústria complexa com és, perquè funcioni fan falta tota una sèrie d'elements que, com el seguit de baules que acaben component les cadenes, són necessaris perquè es pugui fabricar la sabata. Aquestes indústries reben el nom d'indústries auxiliars, i el testimoni de Ricardo nés un exemple de primera mà. Ell era mecànic, s'encarregava de reparar les màquines del calçat, especialment les del trenat. Així doncs, Ricardo ens explica la part mecànica del sector. Yulai, que és nascuda al Salvador, s'interessa molt pel tipus de pell que s'emprava a Inca, ja que en el seu país les pells de cocodril i de serp són molt utilitzades. Aina, jove inquera, s'interessa per les antigues condicions laborals del sector (figura 5).

Figura 5. Detall de l'exposició en què es veu el muntatge corresponent a un dels grups amb el nom de tots els participants, una fotografia del procés, la vitrina amb els objectes que han generat el diàleg del grup, la conversa d'aquest reproduïda a la tauleta i una frase destacada.

Grup Tomeu-Simona-Llorenç

Objecte elegit per Tomeu: conjunt d'eines per a la fabricació manual del calçat

Tomeu és un exemple vivent del que ha estat l'àmbit empresarial del calçat a Inca. Nostàlgic del temps passat, la seva visió com a empresari ajuda a entendre millor l'auge i el declivi del sector. Un dels punts àlgids de la conversa ve quan el jove inquer Llorenç demana a Tomeu quina és la principal eina d'un sabater, i Tomeu respon que és la intel·ligència. Simona, que és nascuda a Romania, dona una visió diferent del que va ser la indústria a Inca a partir dels records de la seva sogra, també inquera, i antiga sabatera.

Grup Maria Antònia-Yaneth-Reyad

Objecte elegit per Maria Antònia: màquina de foradar pell

La visió de Maria Antònia ens acosta a la vida de tants inquers que van néixer a la meitat del segle XX; unes vides lligades a les sabates, com ens explica Maria Antònia, ja que es van criar amb elles i la seva fabricació; una vida que se centrava en el treball, en els sons i en les olors de la pell. A aquesta mirada nostàlgica, li hem de sumar les preguntes més de caire personal que fa el jove Reyad i la mirada apassionada de Yaneth, nascuda a Mèxic.

Grup Francisca-Simona-Gorka

Objecte elegit per Francisca: fotografia seva fent de model de la fàbrica de trenats per a la qual treballava, bossa feta amb trenat i un tall de trenat

Francisca, antiga treballadora a una empresa de trenat, explica la infància de molts d'infants que des de ben petits es veren obligats a treballar a les fàbriques per ajudar la seva família. Era l'inici d'una feina que, en el seu cas i en el de moltes altres dones, suposaria, anys més tard, un pas important per a l'emancipació de la dona. Simona i Francisca connecten de seguida. Els testimonis de les dues dones, units a la innocència dels comentaris de Gorka, fill de Simona, fan que s'establesqui un vincle i una complicitat que es materialitza en un reconeixement mutu i en el desig de continuar en el futur amb aquesta amistat.

5. CONCLUSIONS

Els objectes no tenen memòria per si mateixos; és la significació que cada persona els dona el que els atorga sentit i els dota de coneixement. Aquesta ha estat la base del projecte "Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració". A través de l'emoció vinculada a les experiències viscudes amb els objectes elegits, els grups han anat construint el seu significat vinculat als sabers tradicionals de les indústries del calçat tot generant, alhora, diàlegs intergeneracionals i interculturals extremadament enriquidors.

"Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració" ha significat una oportunitat excepcional per establir vincles amb diferents grups de la comunitat inquera que fins ara no havien viscut el Museu d'una manera intensa. El projecte ha suposat també una passa més en el treball per aconseguir un museu més accessible, obert a la comunitat i amb una funció social real i palpable.

A través d'objectes personals s'han enregistrat nombroses històries vinculades amb la indústria del calçat i de les seves indústries auxiliars. De fet, hem tengut com a protagonistes persones que representen la gran varietat de rols i professions específiques que abasta aquesta complexa indústria: des d'un modelista, passant per una sindicalista, un tallador, un mecànic de màquines industrials i repuntadores, fins a un empresari del sector del calçat. Ens hem

enriquit amb les aportacions dels participants del Senegal, el Marroc, el Brasil, el Salvador, Mèxic i Romania, i hem gaudit de la frescor de les interpel·lacions dels participants més joves, que en acabar el projecte es mostraren feliços per haver fet nous amics i haver après tantes coses.

En definitiva, amb aquesta iniciativa s'ha intentat donar sentit a la idea de la museologia crítica, en la qual es pretén que sigui el propi poble el que participi activament en la creació del saber i el coneixement que han de quedar documentats en el Museu.

